

פרשת נצבים התשע"ז

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. דברים פרק כט, כח

הנסתרות לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד-עולם לעשות את-כל-דברי התורה הזאת:

2. רש"י דברים פרשת נצבים פרק כט פסוק כח

הנסתרת לה' אלהינו. ואם תאמרו מה בידנו לעשות? אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר "פן יש בכם איש וגו'", ואחר כך "וראו את מכות הארץ שהוא", והלא אין אדם יודע טמונותיו של חברו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות, שהן לה' אלהינו, והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולבנינו" לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם יענשו הרבים. נקוד על לנו ולבנינו לדרש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה (סוטה ל"ז; ע"י סנהדרין ע"ג):

3. רמב"ן דברים פרק כט פסוק כח

(כח) הנסתרות לה' אלהינו - על דעת המפרשים, יאמר כי השם אלהינו לו לעשות משפט בעובדי עבודה זרה בסתר, כי כל התעלומות גלויות לפניו, והנגלות עלינו ועל בנינו לעשות להם את כל דברי התורה הזאת, להכות עובדי עבודה זרה כדין התורה. וגם כפי המדרש (סנהדרין מג ב) כן הוא: ודעתי בדרך הפשט, כי "הנסתרות" הם החטאים הנסתרים מן העושים אותם, כמו שגיאות מי יבין מנסתרות נקני (תהלים יט ג), יאמר הנסתרות לשם לבדו הם אין לנו בהן עון אשר חטא, אבל הנגלות שהם הזדונות, לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת חוקת עולם, שכך קבלנו על אשר ישנו פה ועל אשר איננו פה לדורות עולם. ולפי שהביא באלה לעשות כל המצוה, הוציא מן החרם העושה בשגגה שלא יתקלל באלה הזאת. ודברי אונקלוס מטיין כן, שאמר דמטמרן קדם ה' אלהנא, ואם כדברי המפרשים ראוי לו לומר דמטמרין לה' אלהנא:

4. רשב"ם דברים פרק כט פסוק כח

הנסתרות לי"י אלהינו - כבר פירשתי אצל הארורים. על הנסתרות היו הברכות והקללות, שאין הדבר ליענש ביד בית דין, אלא ביד הקדוש ברוך הוא: לנו ולבנינו - לעשות דיני עונשין על פי עדים:

5. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מג עמוד ב

גמרא. תנו רבנן: (יהושע ז) 'נא', אין 'נא' אלא לשון בקשה, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע: (שם) "חטא ישראל", אמר לפניו: רבוננו של עולם, מי חטא? אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכי דילטוראני? לך הפל גורלות. הלא והפיל גורלות, ונפל הגורל על עכן. אמר לו עכן: יהושע, בגורל אתה בא עלי? אתה ואלעזר הפהן, שני גדולי הדור אתם, אם אני מפיל עליכם גורל, על אחד מכם הוא נופל! אמר לו: בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתחלק בגורל, שנאמר: (במדבר כו) "אף בגורל יחלק את הארץ". וכן לו תודה", אמר רבינא: שחודי שחדיה במילי. אמר ליה: כלום אני מבקש ממך אלא הודאה, תן לו תודה והפטר. מיד, "ויען עכן את יהושע ויאמר: אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל, וכזאת וכזאת עשיתי". אמר רבי אסי, אמר רבי חנינא: מלמד, שמעל עכן בשלשה חרמים, שנים בימי משה, ואחד בימי יהושע. שנאמר: "וכזאת וכזאת עשיתי". רבי יוחנן אמר, משום רבי אלעזר ברבי שמעון: חמשה, ארבעה בימי משה, ואחד בימי יהושע, שנאמר: "אנכי חטאתי, וכזאת וכזאת עשיתי". ועד השתא, מאי טעמא לא איענוש? אמר רבי יוחנן, משום רבי אלעזר ברבי שמעון: לפי שלא ענש על הנסתרות, עד שעברו ישראל את הירדן. פתנאי: (דברים כט) "הנסתרות לה' אלהינו, והנגלת לנו ולבנינו עד עולם". למה נקוד על לנו ולבנינו? ועל עי"ן שב'עד? מלמד, שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש על הנסתרות לעולם? והלא כבר נאמר: "עד עולם". אלא פשם שלא ענש על הנסתרות, כך לא ענש על ענשין שבגלוי, עד שעברו ישראל את הירדן. אלא אעכן, מאי טעמא איענוש? משום דהווי ידעי ביה אשתו ובניו.

6. רש"י מסכת סנהדרין דף מג עמוד ב

עד שעברו את הירדן - ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה, כדאמרינן במסכת סוטה (לז, ב) - מיד נענשו זה על זה, ואפילו לא ידע זה בעבירות שביד חברו, ובימי עכן כבר עברו את הירדן.

והנגלות לנו - ... דלכאן ולכאן הוא נדרש, ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו, אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו, ונקודה דע"ן שבעד לחלק באתה, דלא תימא מעולם ועד עולם, אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם.

וכי ענש על הנסתרות - האחרים לעולם.

והרי כבר נאמר עד עולם - ואי לאו אפטורא דנסתרות קאי לאשמועינן דעד עולם תנהוג מדה זו, דלא תימא משיעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה, למה לי דכתביה אי משום חיובא דנגלות - פשיטא דעונש הנוהג עכשיו ינהוג לעולם, דלמה יפסוק?

7. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוטה פרק ז:ה

אמר רבי שמעון בן לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות. אמר להן יהושע, אם אין אתם מקבלין עליכם את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם. אמר רבי סימון בר זבדא ויאות טוב אמר ריש לקיש, תדע לך שהוא פן שהרי עכן חטא ורובה של סנהדרין נפלה בעי. אמר רבי לוי, ביבנה הותרה הרצועה. יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות.

8. יהושע פרק ז:ה

ויכחו מהם אנשי העי כשלישים וששה איש וירדלום לפני השער עד השקרים ויכחו במוך וימס לבב-העם ויהי למים:

9. פני משה מסכת סוטה פרק ז

שהרי עכן חטא. בנסתרות ורובה של סנהדרין נפלה בעי כדכתיב ויכו מהם כשלישים וששה איש ...

10. עלי תמר סוטה פרק ז:ה

ולדעת הירושלמי צ"ל שהטעם בזה שכל זמן שלא נכנסו לארץ ולא היה להם שלטון מאורגן שיפקח על המעשים לא קיבלו עליהם ליענש על הנסתרות אבל משנכנסו לארץ ישראל ופחות או יותר היה להם שלטון מדיני מאורגן, צוה עליהם יהושע לקבל עליהם אף הנסתרות שכן עכשיו בכחם הוא לפקח אף על הנסתרות ולמחות בידם. אולם לאחר החורבן שפסק השלטון המדיני ולא היה להם הכח לפקח על הנסתרות ולמחות ביד עושיהם יצאה ב"ק ביבנה שהותרה הרצועה ואין לכם עסק בנסתרות שכן חזרו לאותו המצב שהיו טרם שעברו את הירדן ועוד גרוע ממנו, ובמצב כזה הרי לא קבלו מראש ליענש על הנסתרות. ואף שבבבלי לא נזכר זה שלאחרי החורבן פסקה הערבות על הנסתרות מ"מ מסתבר כן שכן לאחרי החורבן אין בכח ב"ד לפקח על הנסתרות וכנ"ל.

11. ספר נתיבות עולם א - נתיב הצדקה - פרק ו

ולכך אמרה תורה את כספך לא תתן לו בנשך אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים, ומה ענין זה לכאן שאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. אבל הפי' הנראה כי כאשר נכנסו ישראל לארץ היו ישראל עם אחד לגמרי, וראיה לזה שהרי כל זמן שישראל לא עברו הירדן ולא באו לארץ לא נענשו על הנסתרות עד שעברו ונעשו ערבים זה בעד זה, הרי שלא נעשו ישראל ערבים זה בעד זה, כי נקרא ערב שהוא מעורב עם השני, ולא נעשו ישראל מחוברים להיות עם אחד לגמרי עד שבאו לארץ והיו ביחד בארץ והיה להם מקום אחד הוא ארץ ישראל, וע"י ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי, ולכך כתיב ג"כ להיות לכם לאלהים, כי יש להם אל אחד, ולפיכך את כספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך:

12. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן שיד: ד

אך נראה לי ברור של דברים כי מעלת ארץ ישראל על חוץ לארץ להשוכנים בה כתב מהר"ל [נתיבות עולם נתיב הצדקה פ"ו] בענין ערבות שהי' בתחילת ביאתם לארץ. כי הארץ עושה

להשוכנים עלי' כאיש אחד. מאחר שהיא מיוחדת לישראל הארץ מצרפתם להיות אחד. ע"כ נעשו ערבים זה לזה בשעה שעברו הירדן ובאו לארץ ישראל עיין בדבריו. וזה נרמז גם כן בש"ס הוריות (דף ג' ע"א) בהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל הנך אקרי קהל. אבל אינך לא אקרי קהל. ועל כן צריך לקדש בארץ ישראל דוקא. דנחשב כאלו קדשוהו כל הקהל מאחר שכולם כאיש אחד ומועיל הקידוש לכל ישראל:

13. שו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא - אורח חיים סימן לה

והנה שורש השאלה שאחד נכשל בא"א כמה שנים שלש שנים רצופות שהיה בביתה, ועתה נתעורר בתשובה ואשרי לו שתורתו עמדה שלא ישתקע בטומאה ונפשו לשאול הגיע שהוא עתה חתן האשה הזאת שנשא בתה אם מחויב להודיע לחמיו שיפרוש מאשתו הזונה או שתיקתו יפה כי המה אנשי השם ויש להם בנים חשובים בתורה ובמשפחה יקרה ויש לחוש לפגם משפחה ומשום כבוד הבריות רשאי הבעל תשובה להיות בשב ואל תעשה שלא להודיע לחמיו כלל... וגם שאל לסדר לו תשובה לאיש הזה ע"פ כחו כי הוא אדם חלוש מאוד ומתמיד בתורה הרבה:

...אלא שאומר אני כל זה אם היה התענית דבר המעכב בתשובה אבל באמת אין התענית רק דבר טפל לתשובה, ועיקר התשובה הוא עזיבת חטא וידוי דברים בלב נשבר חרטה בלב שלם התקרבות והתלהבות לאהוב את הבורא והיינו תשובה שישב אל ה' וירחמהו, וישב אל ה' היינו שידבק בו אבל שאר דברים תענית וסיגופים אינם עיקרים. ותדע הרי זה בלתי ספק שהתשובה מכפרת כפרה גמורה ודבר זה מפורסם בתורה ונביאים וכתובים ובשני התלמודים ובכל המדרשים והנביא אומר (יחזקאל יח) ובשוב רשע מרשעתו וגו' (שם לג) כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה לו וגו'. וגם זה אין ספק בו בזמן שסנהדרין היה נוהג אם עבר על חייבי מיתות ב"ד אחר ההתראה אף אם שהו עדים ולא באו לבית דין שנים רבות ובין כך עשה זה תשובה והרבה סיגופים ותעניות לאין מספר יותר ויותר מתשובת המשקל הנזכר ברוקח ושוב אחר כל התשובה באו עדים לב"ד והעידו הא ודאי שאין הב"ד משגיחין על תשובתו ושורפין וסוקלין לפי עונש החטא, והדבר יפלא כיון שודאי שהתשובה הועילה וכבר סר עונו וחטאתו נתכפרה למה יומת ונקי וצדיק אל תהרוג כתיב. ובהדיא אמרו בריש אלו הן הלוקין חייבי מיתות עשה תשובה אין בית דין מוחלין לו. אלא ודאי גזירת הכתוב הוא שאלמלא כן בטלו עונשי תורה בכללן ואין אדם שיומת בב"ד כי יאמר חטאתי והנני שב וכיון שהקב"ה רצה ליתן עונש מיתה על קצת עונות כדי שיתירא האדם מלעבור לכן נחוץ הוא שלא תועיל התשובה להציל ממיתת ב"ד. ואי ס"ד שתשובת המשקל הוא עיקר בתשובה א"כ ודאי שנאמר למשה מסיני כל עון ואשמה משקלה ומשקל תשובתה לפי ערכה, ומעתה למה לא יועיל תשובה להציל ממיתת ב"ד ואעפ"כ כל עונשי מיתת ב"ד לא יבוטלו דנחזי אנן אם סיגף עצמו לפי משקלו ובפרט שהרבה סיגופים יש שאין להערים כגון לישב ערום בפני הדבורים וגלגול שלג וכיוצא מהנזכר בספרי התשובה ומי שלא עשה לפי משקלו יומת בבית דין, וגם בתענית אין להערים שאם העדים יבואו תיכף לבית דין יומת שהרי עדיין לא התענה. ואין לומר דאכתי היו בטלים כל עונשי ב"ד משום דבשעת התראה הוא ספק פן יעשה תשובה והוה התראת ספק, הא ליתא דמן הסתם העדים יביאוהו תכף לב"ד, ועוד תינח למ"ד התראת ספק לא שמה התראה אבל למ"ד שמה התראה וכן קיימ"ל מאי איכא למימר, אלא ודאי שאין לסיגופים ותעניות עיקר מן התורה ועיקר התשובה הוא חרטה גמורה. וזה יכול להיות ברגע אחד ואם אתה אומר שתשובה תציל ממיתת ב"ד בטלו כל דיני מיתות ב"ד.

14. ספר נתיבות עולם ב - נתיב התשובה - פרק ב

מדת התשובה כאשר יתחרט האדם מעונותיו שעשה ושב אל הש"י בכל לבו, ואל יתמה האדם מאיזה טעם יועיל התשובה אחר שכבר חטא, והרי בב"ד של מטה אחר שעשה חטא שחייב מיתה אף שאנו יודעים שכבר שב בתשובה אינו פטור מן המיתה. ודבר זה מפני כי אין ב"ד של מעלה וב"ד של מטה שוים, כי בית דין של מעלה כמו שתחת ידם הרע שדנין על הרע כך דנין על הטוב ג"כ, ומפני כך אם האדם כבר עשה תשובה ותקן את מעשיו נדון לזכות בב"ד של מעלה, שכשם שהדין לרע תחת ידם כך מעשים הטובים דנין עליו, אבל ב"ד של מטה אין משגיחין על זה ודנין את האדם על הרע בלבד.

ודבר זה בארנו בפרקים אצל מקח שוחד ע"ש. אמנם כי לפי הדברים אשר אמרנו כי התשובה הוא שייך מצד הש"י דוקא כי הוא בלבד מקבל שבים, ולפיכך ב"ד של מעלה דוקא מנקה לשבים ולא ב"ד של מטה, כי התשובה שייך אל הש"י כי מצד הש"י יש תשובה אל האדם לא זולת זה כלל, ולכך תמצא התשובה בבית דין של מעלה ולא בבית דין של מטה, ואדרבה החכמה אומרת חטאים תרדף רעה, וכן הנבואה, ואין התשובה רק מצד הש"י ולפיכך ב"ד שלמטה אין דין שלהם מצד התשובה:

15. ספר גור אריה על דברים - פרק כא פסוק יח:יז

על שם סופו נהרג. הקשה הרא"ם, דגבי ישמעאל (בראשית כא, יז), אף על גב שקטרגו עליו המלאכים 'מי שעתיד להמית בניך אתה מעלה לו את הבאר' (רש"י שם), והשיב להם הקדוש ברוך הוא "באשר הוא שם" (שם), פירוש שאין האדם נידון אלא לפי מעשיו של אותה שעה (ר"ה טז ע"ב). וכאן אנו אומרים שבן סורר ומורה 'על שם סופו נהרג'. ויש לתרץ דלא קשיא מידי, דהא דקאמר ד'אין האדם נידון אלא לפי מעשיו של אותו שעה', היינו בדין בית דין של מעלה, לפי שאין ראוי לדון אלא כפי אותו שעה. אבל בית דין של מטה דנין על שם סופו, כדי להצילו מבית דין של מעלה, שהם ידונו אותו כדי שלא ימות בדיניהם חייב. ואין דומה עונש בית דין של מעלה לבית דין של מטה, דבית דין של מטה מכריחין לקיים המצוה (כתובות פו.), ובית דין של מעלה נותנין רשות: והרא"ם תירץ, דהכא התחיל כבר בעבירה קצת, ולפיכך דנין אותו כמו שיהיה לבסוף. וגבי ישמעאל, לא עשה שום עבירה שנאמר עליו שיהיה נידון על שם סופו, כך תירץ הרא"ם. וזה אינו, דבפרק קמא דראש השנה (טז ע"ב) משמע דאין חילוק, דסתמא קאמר 'אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו', משמע דלעולם אין דנין אותו רק לפי מעשיו של אותו שעה. אבל העיקר כמו שפירשנו (וגו'). ועיין בפרשת וירא (גו"א בראשית פכ"א אות כ) שם נתבאר:

16. ספר גור אריה על בראשית - פרק כא פסוק יז - כ

לפי אותה שעה. ולא קשה מבן סורר ומורה שהוא נדון על שם סופו, דהתם כבר התחיל בעבירה, מאחר שכבר התחיל בעבירה - הרי יש לו דין של אותו שעה, כך תירץ הרא"ם. ולא יתכן זה, דאמרין בגמרא בפרק קמא דר"ה (טז ע"ב) אין דינו של אדם אלא לפי מעשיו, וילפינן מקרא דהכא דכתיב "באשר הוא שם", ומדקאמר 'אין האדם נידון אלא לפי מעשיו' משמע מעשים שעשה, ולא על שם העתיד כלל:

אבל יראה דשאני דין בית דין התחתון מדין בית דין העליון, כי בית דין התחתון דנין את האדם על פי החכמה של תורה, ולפיכך דנין את האדם 'מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב' (סנהדרין עב.), וכל ד' מיתות אינה רק לנקותם מן עונש שלמעלה, שכל המומתים מתכפרים, ולפיכך בית דין של מעלה דוקא אין דנין אותו אלא לפי מעשיו, אבל בית דין התחתון דנין כדי לסלק מאתו רשעתו שיהיה צדיק, וזה בעצמו דין בית דין התחתון:

ועוד שבית דין התחתון דנין על פי התורה שנתן לנו השם יתברך, וזהו דין בית דין התחתון שדנין שעבר דברי תורה, ועל פי התורה חייב בן סורר ומורה, והרי אנו דן אותו בדין של של עכשיו, ואין חלוק בן דין סורר ומורה ובין דין אחר שחלל שבת, שזה עבר על דברי תורה ונידון עליו, וזה גם כן עבר על דברי תורה ונידון עליו עכשיו. וזה לא קשיא למה ציוה התורה לדון אותו על שם סופו, דודאי אין זה קשיא, שהתורה תיקון לכל דבר על שם סופו, כי היא החכמה והדעת שנתן לנו, והוא עבר על דברי תורה ונדון שעבר על דברי תורה, והתורה כדי להישר ולתקן ציוה שלא יהיה בן סורר ומורה, והוא עבר, הרי נידון על שם עכשיו. ולא שייך שאין דנין את האדם רק על פי מעשיו של אותה שעה, כיון שהדין דן לפי מעשיו של אותה שעה, רק שהדין הוא על פי התורה, והתורה חייבה אותו על שם הסוף, ופשוט הוא: